

ХРОНІКА НАУКОВОГО ЖИТТЯ

В.В.Пришляк (Луцьк)

МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ «ВОЛИНСЬКА ЗЕМЛЯ У ЖИТТІ СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ ЄВРОПИ»

Старовинна Волинь та її справіку «місто столечное» – середньовічний Лучеськ – уже не вперше приймає конференції високого рівня. Так, 17–19 травня 2006 р. на історичному факультеті Волинського державного (з 2007 р. – національного) університету ім. Лесі Українки з ініціативи Українського історичного товариства відбувся III Міжнародний науковий конгрес українських істориків «Українська історична наука на шляху творчого поступу». 5–6 жовтня того ж року центр досліджень проблем соціальної історії Інституту історії України НАНУ спільно з університетом провели тут міжнародну наукову конференцію-семинар «Соціальні групи та соціальна мобільність у середньовічній і ранньомодерній Європі».

21–24 вересня 2009 р. історичний факультет Волинського національного університету ім. Лесі Українки знову гостинно відчинив свої двері для медієвістів і «ранньомодерністів» з України, Росії та Польщі. 22 вересня 2009 р. пленарне засідання міжнародної наукової конференції «Волинська земля у житті середньовічної Європи» відкрила змістовна й цікаво подана доповідь д-ра іст. наук, завідувача кафедри історії Національного університету «Києво-Могилянська академія», проф. *Н.Яковенко* (Київ) на тему «Волинь, Волинська земля – заплутана біографія імені», де йшлося про перші писемні згадки, що фіксують появу та функціонування для окремої території історичного терміна «Волинь» («terra Voliniensis») на пограниччі Русі (Галицької) та Поділля у XIV – на початку XV ст. Цікаво, що друге, переглянуте і виправлене видання докторської дисертації автора – монографії «Українська шляхта з кінця XIV – до середини XVII ст. Волинь і Центральна Україна» (К., 2008) – ще раз ґрунтовно акцентувало на витоках та соціальній структурі такої елітарної групи краю, якою була місцева українська знать. Власне, тому Волинь у цей період із-поміж усіх регіонів, за слушним висловом М.Грушевського, виглядала «найбільш аристократичною українською землею».

На пленарному засіданні були заслухані змістовні доповіді, з якими виступили: д-р іст. наук, завідувач кафедри музеології Санкт-Петербурзького державного університету, проф. *О.Майоров* (Санкт-Петербург, Російська Федерація) – «Русько-візантійські відносини на початку XIII ст.: до проблеми другого шлюбу князя Романа Мстиславича». Російський дослідник дотримується думки про візантійський родовід «великої княгині Романової», матері короля Данила і князя Василька Романовичів, яка походила із візантійської династії Ангелів і була старшою донькою василевса Ісаака II та племінницею його брата, згодом також імператора Олексія III. Автор висловив припущення, що шлюб Романа Мстиславича зі знатною візантійкою міг бути укладений як результат, а, можливо, і умова військово-політичного союзу галицько-волинського князя з Олексієм III Ангелом в останні роки XII ст., наслідком чого стали успішні виправи князя Романа проти половців, що зупинило їх спустошливі набіги на Візантію.

Найперший ініціатор проведення цієї конференції на Волині, провідний український спеціаліст з історії середньовічної держави доби Романовичів – д-р іст. наук *О.Головко* (Київ) – у своїй доповіді «Волинська земля в політичній діяльності Данила та Василька Романовичів» підкреслив значення цього регіону як первісного ядра формування та становлення княжчої держави Романовичів із центром у новій, очевидно, спеціально збудованій ближче до рідних теренів, столиці – Холмі. На думку вченого, коронацію князя Данила Романовича (грудень 1253 р.) у Дорогичині слід розглядати у контексті активної західної та північної політики Волинської землі, володарі якої прагнули не лише підняти свій престиж на міжнародній арені, але й висловлювали претензії на лідерство у Русі. Походи монгольського полководця Бурундая на Литву і Польщу, в яких змушений був узяти участь Василько Романович, завдали значної шкоди Волинській землі, проте

і після них король Данило докладав чималих зусиль у справі збереження суверенітету своєї держави. Зрештою, назва докторської дисертації та недавньої монографії О.Головка «Корона Данила Галицького: Волинь і Галичина в державно-політичному розвитку Центрально-Східної Європи раннього та класичного середньовіччя» (К., 2005) промовляють самі за себе.

Польський медієвіст, ад'юнкт інституту історії та міжнародних відносин Бидгощського університету ім. Казимира Великого д-р *Д.Домбровський* (Бидгощ, Польща) у доповіді «Політична ситуація на Волині близько 1170 р.» на основі аналізу Іпатіївського, Галицько-Волинського літописів і старопольських хронік (В.Кадлубека та ін.) наголосив на окремих суперечливих моментах внутрішньої історії регіону, зокрема на протистоянні представників двох близьких гілок генеалогічної лінії Мономаховичів за Дорогобузьку, Шумську, Пересопницьку волості, міста Погориння та утвердження тут київської династії Мстиславичів-Ізяславичів. Варто згадати також про нову ґрунтовну студію польського дослідника, яка нещодавно вийшла друком у Кракові (*Dąbrowski D. Genealogia Mściślawowiczów. Pierwsze pokolenia (do początku XIV wieku)*). – Kraków, 2008).

Знаний в Україні медієвіст-генеалог княжої доби д-р іст. наук, проф., завідувач кафедри історії середніх віків і візантиністики Львівського національного університету ім. Івана Франка, провід. наук. співроб. відділу історії середніх віків Інституту українознавства ім. Івана Крип'якевича НАНУ *Л.Войтович* (Львів) виголосив доповідь на тему «Боротьба Любарта-Дмитра Гедиміновича за відновлення Галицько-Волинської держави», в якій докладно проаналізував династичні підстави князя з литовського роду на спадщину Романовичів, його переваги над іншими претендентами, слушно підкресливши виняткову роль у спробах відновлення колишньої могутності цієї центрально-східноєвропейської держави. Зазначений малодослідженій тематиці, між іншим, присвячено одну з останніх книг автора (*Войтович Л. Княжа доба на Русі: портрети еліти*. – Біла Церква, 2006).

На пленарному засіданні було також виголошено доповіді д-ра іст. наук, завідувача кафедри міжнародних відносин Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича, проф. *Ю.Макара* (Чернівці) – «Річ Посполита «двох народів»: що з «третім»?»; канд. іст. наук, доц. кафедри археології та спеціальних історичних дисциплін Волинського національного університету ім. Лесі Українки *С.Панишка* (Луцьк) – «Чинники процесу формування території Волинської землі у давньоруський період»; канд. іст. наук, доц. кафедри історії стародавнього світу і середніх віків *А.Бортнікової* (Луцьк) – «Надання магдебурзького права Луцьку в XV ст. (привілеї 1432 і 1497 рр.)».

Конференція працювала за такими напрямками: джерелознавчі, історіографічні та методологічні проблеми дослідження історії Волині; археологія регіону, формування Волинської землі; територія, населення, господарство, суспільство; Волинська земля в період Київської держави, етнічні, соціально-економічні, політичні та культурні процеси; суспільно-політичні, міжнародні, економічні, культурні та етнодемографічні процеси на Волині в добу Галицько-Волинської держави; Волинь у складі Великого князівства Литовського та Речі Посполитої, адміністрація, судочинство і право, економіка, соціальні процеси, міжконфесійні відносини, модернізаційні процеси, культурне життя тощо.

У перший день представницького форуму науковці відвідали історико-культурний заповідник «Старий Луцьк», луцький Верхній замок Любарта XIV–XVI ст., Музей волинської ікони. Після пленарного засідання на учасників конференції, дорогою на оз. Світязь, де на оновлений університетській базі відпочинку «Гарт» були заплановані секційні заняття, чекала змістова екскурсія до старовинної перлини краю – «княжого города» Володимира-Волинського, де можна було оглянути експозицію історичного музею, місця нових археологічних розкопок, неповторні історико-архітектурні пам'ятки, а також побувати у Святогірському Свято-Успенському Зимненському монастирі.

23 вересня 2009 р. учасники конференції плідно працювали у новій конференційній залі та на свіжому озерно-хвойному повітрі – в альтанках на березі неповторного Світязя – у чотирьох секціях: «Середньовічна Волинь: питання джерелознавства, історіографії та методології» (керівники – проф. Н.Яковенко (Київ), проф. О.Карліна (Луцьк)); «Археологія та культурна спадщина княжої Волині» (проф. М.Кучинко (Луцьк), проф. С.Пивоваров (Чернівці)); «Волинська земля часів Київської та Галицько-Волинської держави» (д-р іст. наук О.Головка (Київ)); «Волинь за литовсько-польської доби та у пост-середньовічний час» (проф. Л.Тимошенко (Дрогобич), доц. В.Пришляк (Луцьк)).

Конструктивній роботі у секціях передувало своєрідне продовження пленарного засідання, розпочатого у Луцьку, вправним модератором якого стала проф. Н.Яковенко. Доповіді, які спричинили жваві дискусії, виголосили канд. іст. наук, викладач Національного університету «Львівська політехніка» *С.Терський* (Львів) – «Середньовічна Пересопниця у системі поселень Галицько-Волинського князівства наприкінці XIII – на початку XIV ст.»; канд. іст. наук, доц. кафедри історії України Дніпропетровського національного університету ім. Олеса Гончара *Г.Виноградов* (Дніпропетровськ) – «Волинь як складова ідеальної державної моделі Романа Мстиславича (межа XII–XIII ст.)»; польські дослідники з інституту історії Люблінського університету ім. Марії Кюрі-Скłodовської, з яким історичний факультет ВНУ ім. Лесі Українки підтримує тривалі та плідні контакти на рівні наукового стажування, архівної евристики та історико-краєзнавчої практики викладачів і студентів, ад'юнкта, д-р габілітований *Д.Купіш* (Люблін, Польща) – «Повітове військо Волинського воеводства у XVII ст.» та ад'юнкта, д-р *Є.Тернес* (Люблін, Польща) – «Сеймики на Волині у другій половині XVIII ст.: організація і функціонування».

Археологи з Волинської філії ДП НДЦ «Охоронна археологічна служба України» Інституту археології НАНУ – «Волинські старожитності» *С.Панишко*, *О.Златогорський* (дир.), *В.Баюк*, *С.Демедюк* репрезентували колективний мультимедійний проект про найновіші археологічні розкопки та розвідку пам'яток середньовічної Волині й Полісся.

Під час роботи секцій цікаві доповіді та власні розвідки представили археолог, канд. іст. наук *Б.Строцьєв* (Тернопіль) – «Південно-Західна Волинь напередодні раннього середньовіччя»; канд. іст. наук, доц. *О.Щодра* (Львів) – «Торговельні зв'язки Волинської землі з Візантією та Північним Причорномор'ям у X – першій половині XIV ст.: історія досліджень»; аспірант *В.Денисюк* (Луцьк) – «Стосунки Волинського князівства та половецького Степу наприкінці XII – першій половині XIII ст.»; канд. іст. наук, доц. *А.Петрик* (Дрогобич) – «Боярські політичні угруповання Волинської землі та їх вплив на трансформацію Галицько-Волинського князівства»; магістр історії, аспірант Європейського колегіуму польських та українських університетів *О.Баран* (Люблін, Польща) – «Соціальний склад та правовий статус міського населення Галицько-Волинського князівства»; канд. іст. наук, проф. *Л.Тимошенко* (Дрогобич) – «Релігійні інституції Волині та Берестейська унія»; канд. іст. наук, доц. *С.Біла* (Дрогобич) – «Унійні процеси в Луцько-Острозькій єпархії в історіографії XIX ст.»; канд. іст. наук, доц. *І.Ворончук* (Київ) – «Структура та типологія волинської шляхетської родини XVI – першої половини XVII ст.»; ст. наук. співроб. *В.Кравченко* (Київ) – «Ратуша у Володимирі наприкінці XVI – на початку XVII ст.»; здобувач *В.Баран* (Луцьк) – «Суспільні відносини на Волині у другій половині XVI – першій половині XVII ст. (на прикладі Крем'янецького повіту)»; канд. іст. наук, ст. наук. співроб. *Н.Зіневич* (Київ) – «Цигани у пізньосередньовічній Волині»; канд. іст. наук, доц., докторант *В.Пришляк* (Луцьк) – «Волинська примітка у польсько-австрійському трактаті 1727 р. про українську торгівлю з Сілезією»; завідувач кафедри історії стародавнього світу і середніх віків, канд. іст. наук, проф. *О.Карліна* (Луцьк) – «Образ волинського міста в історіографії XIX – початку XX ст.» та ін.

На завершення роботи у процесі підсумкового обговорення та дискусій було висловлено низку слушних пропозицій. Цілком доречною є, зокрема, заувага ст. наук. співроб. відділу джерел княжої і козацької доби Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.Грушевського НАН України, авторитетного публікатора архівних джерел XVI–XVII ст. *В.Кравченка* (Київ) стосовно нагального вирішення за посередництва Державного архіву Волинської області, бібліотеки ВНУ ім. Лесі Українки питання копіювання найважливіших справ із фондів Центрального державного історичного архіву України у м.Києві, які стосуються минувшини регіону (приміром, актових книг Луцького магістрату XVII–XVIII ст. та інших матеріалів) із метою поживлення вивчення малодосліджених проблем середньовічної та ранньомодерної Волині серед місцевих молодих істориків.

Ініціаторами та безпосередніми організаторами конференції «Волинська земля у житті середньовічної Європи» виступили Волинський національний університет ім. Лесі Українки, Волинська обласна державна адміністрація, Волинська обласна рада, Луцька міська рада, «Волинські старожитності» (філія ДП НДЦ «Охоронна археологічна служба України» Інституту археології НАНУ) та особисто д-р іст. наук, головний консультант депутатської фракції Верховної Ради України *О.Головка* за діяльної підтримки народного

депутата від Волинської області В.Карпука, декан історичного факультету ВНУ ім. Лесі Українки, канд. іст. наук, доц. кафедри новітньої історії України А.Шваб, заступник декана, канд. іст. наук, доц. кафедри давньої і нової історії України Я.Шабала. Університетський редакційно-видавничий відділ «Вежа» підготував до друку збірник матеріалів конференції.

І.Ю.Тарасенко (Київ)

НАУКОВІ ЧИТАННЯ У МУЗЕЇ-МЕМОРІАЛІ ГЕТЬМАНА ІВАНА ВИГОВСЬКОГО

Конотопська битва 1659 р. мала непересічне значення в історії України, відтак цілком логічним було видання 11 березня 2008 р. указу Президента України «Про відзначення 350-річчя перемоги війська під проводом гетьмана України Івана Виговського у Конотопській битві». Відповідно до нього відбулася низка заходів, серед яких слід вирізнити наукові читання, що їх провів 9 жовтня 2009 р. єдиний в Україні музей-меморіал гетьмана Івана Виговського у с. Руда Жидачівського р-ну Львівської обл. (директор С.Ревуцький) разом зі Львівською галереєю мистецтв (директор Герой України Б.Возницький). Відкриваючи конференцію, останній підкреслив необхідність глибокого дослідження життя й діяльності І.Виговського, подолання фальсифікацій та стереотипів, що стосуються його особи, Конотопської битви й взагалі історії України доби Руїни. *Б.Возницький, С.Ревуцький* та *В.Пшик* презентували збірник статей попередньої наукової конференції у Жидачеві (2008 р.) «Іван Виговський. Збірник статей наукової конференції, присвяченої 350-літтю Гадяцької угоди» (Львів, 2009 р.). Учасників наукових читань привітали крайовий отаман Прикарпатської Січі *В.Стинячів*, письменник і кінорежисер *З.Суходуб* та ін.

Першу із заявлених доповідей (д-р іст. наук., проф. *Ю.Мицик*, канд. іст. наук *І.Тарасенко* (Київ)) було присвячено безпосередньо гетьману: «Класики польської історіографії другої половини XVII ст. про І.Виговського (В.Коховський, С.Твардовський)». У ній зазначалося про малодосліджені сюжети найвизначніших польських хронік XVII ст., які стосувалися українського гетьмана. Зокрема, було звернено увагу на звітку В.Коховського, згідно з якою молодий І.Виговський навчався разом із Б.Хмельницьким в езуїтській школі у Львові. Також вказувалося на деякі незнані досі документи польських архівів, які свідчать про діяльність його в останній період життя як барського старости. Пов'язаним із даною доповіддю було повідомлення аспірантки *Є.Литвиненко* (Київ), яка розглянула дані про І.Виговського та Конотопську битву у німецькій хроніці «Театр Європи». І хоч вони займають небагато місця, містять помилки і неточності, ця хроніка чимало прислужилася в поширенні знань про Україну й гетьмана І.Виговського у тогочасній Європі. Повідомлення д-ра іст. наук *Т.Чухліба* (Київ) стосувалося значення Конотопської битви в контексті європейської історії. Завідувач кафедри історії південних і західних слов'ян Чернігівського державного педуніверситету д-р іст. наук, проф. *С.Леп'яко* проаналізував формування ідеї «Козацького князівства» й внесок у цю справу І.Виговського. Д-р іст. наук *В.Брехуненко* (Київ) порівняв концепції Люблінської та Гадяцької уній, а д-р іст. наук *М.Пасічник* (Львів) розглянув основні етапи біографії політичного опонента І.Виговського – переяславського полковника Т.Цицюри.

Науковий співробітник Конотопського краєзнавчого музею *Ш.Акічев* зосередив увагу на успішній обороні Конотопа 1659 р., підкресливши полководницький талант її організатора полковника Г.Гуляницького. Доповідь була доповнена демонстрацією документального фільму, знятого безпосередньо на місцях боїв. Військові аспекти гетьманування І.Виговського розглянула студентка Національного університету «Києво-Могилянська академія» *Н.Матяш* («Гетьман І.Виговський і Миргородський полк»). Важливих біографічних сюжетів стосувалися повідомлення *В.Пшика* (Львів) («Землеволодіння гетьмана І.Виговського») й канд. іст. наук *В.Рудого* («Деякі зауваги до заповітів Івана Виговського та Олени Стеткевич»).